

students' homework during 1974/75 and 1975/76 (done by the third and fourth year students of English Language and Literature) and during 1976/77 (done by the fourth year students) at the University of Novi Sad. The author analyses both the errors in grammar and those in vocabulary and concludes that grammatical errors are largely due to the influence of the mother tongue and thus represent the negative transfer of the grammar of the native language. Students, in general, do not find it much easier to use the vocabulary partly because they do not read sufficiently in English and no dictionary gives them all the relevant information for the correct use of lexical units and idioms. Their mistakes in the use of words and idioms often originate from literal translation, and the wrong choice of words is not infrequently determined by the lexical structure and the use of words in the native tongue. Mistakes in spelling also abound.

Pavao Tekavčić

O PROBLEMATICI TVORBE RIJEČI¹

1. Tvorba riječi jedan je od načina obnavljanja i obogaćivanja rječničkoga blaga jer, kako se to tradicionalno kaže, stvara »nove riječi«². Taj je dio lingvistike manje-više »kronično« zapostavljen, u »drugom planu«, donekle čak i u suvremenoj generativno-transformacijskoj gramatici, premda već posve površno razmatranje pokazuje da tvorba riječi zahvaća sve razine jezične analize, pa je prema tome i te kako važna ne samo za znanstveni opis i analizu nego i za praktičnu stranu, tj. za poučavanje i usvajanje jezika. U ovom kratkom pregledu

¹ Prošireno, prerađeno i na hrvatski književni jezik prevedeno predavanje održano 5. studenoga 1976. na Sveučilištu u Grazu, pod naslovom *Problèmes de la formation des mots*.

² Ta bi tvrdnja isključila iz tvorbe riječi ono što talijanska lingvistika naziva *alteracijom* (*alterazione*), tj. postupak koji se obično definira kao modifikacija afektivnoga sadržaja riječi ili našeg subjektivnog stava, a ne kao stvaranje »nove riječi«. Suvremenije nas gledanje, međutim, uči da su morfosintaktičke karakteristike zajedničke i izvođenju i tzv. alteraciji: oboje se vrši dodavanjem nesamostalnih morfema, koji uvijek do neke mjere mijenjaju značenje osnove, a u linearnom redu stoje poslije nje. Transkategorizacija je, doduše, svojstvena samo izvođenju, a ne alteraciji, no kako ima izvedenica bez transkategorizacije (*latte* → *lattaia*), ni to nije pouzdan kriterij. Kako semantika na današnjem stupnju još nije u stanju da nam pruži sigurne kriterije za granicu ispod koje se radi o alteraciji iste riječi, a iznad koje se može govoriti o novoj riječi, kako neki sufiksi mogu imati obje vrijednosti (npr. *-otto* u *giovannotto* je alterativan, u *aquilotto* naprotiv derivativan, a drugi su nekako na pola puta (npr. *-aglia*), te kako, napokon, ima slučajeva gdje je distinkcija naprosto nemoguća (što je npr. *verdastro* prema *verde*: nova riječ, deminutiv, pejorativ, ili nešto četvrto?), razlikovanje izvođenja od alteracije nije provedivo bez ostataka, pa je bolje napustiti tu podjelu i govoriti o jednom jedinstvenom postupku modifikacije značenja dodavanjem sufiksa. Što se u ovom pregledu držimo izvođenja, stvar je samo određenoga poštovanja tradicije, u cilju jasnoće i pristupačnosti primjera.

željeli bismo upozoriti na neke od brojnih i složenih problema toga zanimljivoga područja, kako bismo istakli njegovu važnost za cjelokupan lingvistički rad, a time i — *last but not least* — za glotodidaktiku.

2. Iz činjenice da je tvorba riječi postupak stvaranja novih leksičkih jedinica odmah proizlazi da ona pripada leksičkoj razini proučavanja jezika. U oba glavna postupka na koje suvremena lingvistika dijeli tvorbu riječi³ sudjeluju najmanje jedinice tzv. prve artikulacije jezika, tj. takve koje imaju izraz i značenje, a zovu se najčešće *morfemi*, pa tvorba riječi pripada i morfološkoj razini. Kako su pak morfemi po definiciji segmenti koji imaju i značenje, tvorba riječi zahvaća i u semantičku razinu. No ni to nije sve: u skladu s generativno-transformacijskom lingvistikom svaka jezična tvorevina na tzv. površinskoj strukturi rezultira iz transformacije jedne rečenice na dubinskoj strukturi (kako ćemo pokazati u § 9), pa time zalazimo na sintaktičku razinu. Tome treba dodati da u procesu tvorbe riječi sudjeluju i fonološki (ili morfonološki) faktori. Pored svih dosad spomenutih razina potrebno je i opravdano uvesti još jednu, a to je posebna tvorbeni razina jezične analize, pa ćemo upravo njome započeti ovaj pregled.

3. Važnost tvorbene razine ogleda se u analizi izvedenica u kojima nalazimo više od jednog sufiksa. U drugim smo radovima govorili o *tvorbenim razinama* ili *nivoima* (*livelli formativi*),⁴ dok ćemo ovdje radije operirati pojmom i terminom *tvorbenih etapa*, kako bismo izbjegli brkanje s razinama jezična proučavanja što smo ih upravo upoznali. Budući da ćemo većinu primjera uzeti iz talijanskoga, a neke i iz francuskoga, dakle iz romanskih jezika, u kojima izvođenje još uvijek prevladava nad slaganjem, ograničit ćemo se i ovdje na izvođenje. Postupak izvođenja riječi sastoji se u dodavanju jednog a nesamostalnog tvorbenog elementa drugome, koji se može sastojati od jednoga ili više morfema, i u svakoj izvedenici postoji samo jedan istovrsni tvorbeni sufiks. Svatko, međutim, zna da ima tvorevina u kojima nalazimo po dva, tri ili čak i više sufiksâ, kao npr. u hrvatskosrpskom jeziku *starosni* (← *starost* [← *star*]), u talijanskom *scorrevolezza* (← *scorrevole* [← *scorrere*]), *pressurizzazione* (← *pressurizzare* [← *pressione*]), *desensibilizzazione* (← *desensibilizzare* [← *sensibilizzare* <← *sensibile* {← *sentire*} >]), u francuskom analogno *désensibilisation* itd. Budući da u svakoj izvedenici samo jedan sufiks, i to zadnji u linearnom redu, funkcionira kao tvorbeni morfem, ostali sufiksi, koji u linearnom redu prethode, ne mogu imati isti status, nego sudjeluju u prethodnim etapama, kako pokazuju slijedeće dvije tvorbene sheme:

- sentire* + —ibile
- I *sensibile* + —izzare
- II *de—* + *sensibilizzare*
- III *desensibilizzare* + —azione
- IV *desensibilizzazione*

(uz morfofonemsko pravilo $t \rightarrow s$ na I tvorbenoj etapi);

³ Ako se udruže dva samostalna elementa, radi se o slaganju (*composizione*); ako se jednom samostalnom elementu pridoda drugi, nesamostalan, imamo izvođenje ili derivaciju (*derivazione*). Postupajući s potrebnom dosljednošću, svi bi tvorbeni postupci morali ući u jedan od ta dva tipa; *tertium non datur*.

Svaki izvorni govornik talijanskoga jezika znade da *impazientare* nije negacija glegola *pazientare*, jer se tome opire razlika u značenju; prema tome *impazientare* (odnosno, češći oblik na *—ire*) nije stvoreno dodavanjem prefiksa na glagol *pazientare*, nego prebacivanjem (transkategorizacijom) pridjeva *paziente* u kategoriju glagola (što se odražava u dodavanju glagolskih morfema).

Isto tako, u primjeru *desensibilizzazione* (§3) prefiks *de—* ne dodaje se pridjevu (ne postoji **desensibile*), nego od njega izvedenom glagolu.

5. Važnost ispravne morfološke, točnije morfematske analize možemo dobro ilustrirati na pogodnoj skupini riječi, tj. takvoj u kojoj su riječima zajedničke sve karakteristike osim onih koje proizlaze upravo iz morfematske analize. Uzimamo kao primjer talijanske riječi na *—izia*, kojima smo se već drugdje pozabavili.⁶ Ostavljajući po strani one riječi koje uopće nikada nisu bile pridjevski apstrakti (npr. *liquirizia*), pa, naravno, i toponime (*Gorizia*) i sl., ograničit ćemo se na ove četiri riječi: *avarizia*, *edilizia*, *perizia*, *dovizia*. U maloj tabeli koja slijedi sintetizirat ćemo one karakteristike koje su zajedničke tim riječima:

	Fonetska strana: završni slijed fonema /iççja/	Sintakt. strana: imenica, ženskoga roda	Semant. strana: apstrakt. svojstva:
<i>avarizia</i> :	+	+	+
<i>edilizia</i> :	+	+	+
<i>perizia</i> :	+	+	+
<i>dovizia</i> :	+	+	+

Što, dakle, razlikuje, te riječi? Odgovor ćemo naći u morfematskoj analizi, a jednim dijelom i u njihovu sintatičkom ponašanju, na temelju čega je moguća podjela na četiri grupe; drugim riječima, svaka od navedenih riječi pripada zasebnoj grupi.

1) Izvedenica *avarizia* sadrži leksički morfem (koji je ujedno i osnova izvođenja) *avar—*, kontakt osnove s izvedenicom posve je živ i motiviran u današnjoj jezičnoj svijesti, a izvedena riječ živi samo u funkciji imenice.

2) Za razliku od *avarizia*, riječ *edilizia* može u današnjem jeziku biti i pridjev: dok je nemoguće kazati, npr., **una ragazza avarizia*, posve je prihvatljivo *l'attività edilizia*. Kad je tako, moguće je i muški rod: *il settore edilizio* itd. U pogledu analize sa stanovišta današnjeg jezika obje se riječi podudaraju, jer i u *edilizia* nalazimo sufiks *—izia* dodan na osnovu *edile*.

3) Očito je da bi bilo potpuno pogrešno na isti način analizirati imenicu *perizia*: njezina osnova ne može nikako biti imenica *pero* ili *pera*, jer nikakva semantičkoga kontakta nema. Njezina je osnova pridjev *perito*, a sufiks prema tome nije *—izia*, nego samo *—ia*. Morfofonemska komponenta talijanskoga jezika traži da uvedemo pravilo

t → çç/ — +ja

kao i u drugim slučajevima gdje nemamo završni slijed /iççja/, npr. *Croato* → *Croazia*, *astuto* → *astuzia*, *faceto* → *facezia*, a usp. i *sacerdote* → *sacerdozio*.

⁶ V. «Sequenze omofone ...», nav., §§ 23—25; *Il lessico*, nav., § 1616 i bilj. 82.

4) Nijednu od izloženih analiza ne možemo primijeniti na zadnju riječ, *dovizia*: u njoj ne možemo izolirati niti sufiks —*izia*, jer je jasno da joj osnova ne može biti *dove*, a još manje sufiks —*ia*, jer odgovarajuća osnova (**dovito* ili sl.) uopće ne postoji. Za današnji jezik *dovizia* je jednostavna riječ (simpleks), a ne izvedenica, pa je takvom treba i smatrati i tako interpretirati u deskriptivnim gramatikama.

Da je *dovizia* za današnji jezik jednostavna riječ, pokazuje još nešto: *dovizia* služi kao osnova za izvođenje pridjeva *dovizioso*, dok ništa slično nije moguće s ostalim trima riječima: pridjevi **avarizioso*, **edilizioso*, **perizioso* ne postoje.⁷

6. Dok riječ *dovizia* ne dopušta nikakvu tvorbenu analizu, njezina latinska etimologija, DIVITIA, odnosno DIVITIAE, može se analizirati bez teškoća kao izvedenica od pridjeva DIVES,—ITIS i osjeća se kao takva. Ta nas konstatacija dovodi do dijakronijskoga pristupa, koji se, dakako, ne smije miješati sa sinkronijskim, ali ga može korisno upotpuniti. I zaista, dijakronija nam pruža još jedan kriterij za razlikovanje prvih dviju riječi: dok u *avarizia* sufiks —*izia* potječe od latinskoga —ITIA, koje je samo nominalni sufiks (pa zato *avarizia* i jest samo imenica), u riječi *edilizia* homofoni sufiks —*izia* potječe od latinskoga —ICIA, a to je pridjevski sufiks (ICIUS,—ICIA,—ICTUM), pa stoga *edilizia* pored imeničke funkcije može imati i pridjevsku (dapače, ta je riječ najprije i bila pridjev, a tek u narednoj je fazi taj pridjev supstantiviran).

7. Kao što smo prije u tabeli prikazali svojstva koja su u četiri navedene riječi bila zajednička, tako sada možemo i njihove međusobne razlike sintetizirati u sličnu tabelu:

	Sufiks — <i>izia</i> (<—ITIA); samo imenica:	Sufiks — <i>izia</i> (<—ICIA); ime- nica i pridj.:	Sufiks — <i>ia</i> :	Nikakav sufiks:
<i>avarizia</i> :	+	—	—	—
<i>edilizia</i> :	—	+	—	—
<i>perizia</i> :	—	—	+	—
<i>dovizia</i> :	—	—	—	+

8. Riječi na —*izia* nisu nipošto jedini primjer za važnost različite morfološke analize. Uspoređujući, npr., riječi *architetonico* i *radiofonico*, utvrdit ćemo da su obje pridjevi i da završavaju istim slijedom fonema, tj. (ćniko), no morfološka se analiza oštro razlikuje. Prvi pridjev izveden je od osnove *architetto* sufiksom —*onico*, dok je drugi izveden od osnove *radiofonia* pomoću sufiksa —*ico*. Obratna analiza ne bi bila nipošto prihvatljiva: izolirajući sufiks —*ico* u prvom pridjevu dobili bismo kao osnovu augmentativ *architettone*, što ne bi bilo točno (jer pridjev ne izražava nikakvo specijalizirano svojstvo velikog ili krupnog arhitekta); uvodeći sufiks —*onico* u drugi primjer, dobivamo kao osnovu nešto što u talijanskom uopće ne postoji kao riječ niti je ikada postojalo (**radiofa*, **radiofo*, **radiofe*). Bila bi, dakle, teška pogreška navesti

⁷ Izvedenice *periziare* i *periziato* nisu pridjevi, a što se tiče značenja osnove, izvedeni su od *perizia* u značenju 'vještačenje', 'ekspertiza', ne u značenju apstrakta svojstva ('vještina' ili sl.).

radiofonico kao primjer za sufiks *-onico*, isto tako kao što bi bilo posve pogrešno ubrojiti *perizia*, *dovizia*, *milizia* itd. među tvorevine izvedene sufiksom *-izia*.

9. Sintaktičke implikacije tvorbe riječi ilustrirat ćemo na dva područja (između tolikih koja bismo mogli izabrati): na glagolima izvedenim sufiksima *-eggiare* i *ificare* (francuski *-oyer* i *-ifier*) i na pridjevima mogućnosti ili sposobnosti, izvedenima pomoću sufiksa *-evole*, *-bile*, *-atile* (francuski *-ble*, *-atif*).

1) Uzmimo glagole *padroneggiare*, *guerreggiare* i *biancheggiare*. Prvi je od njih u današnjem jeziku samo prelazan, drugi nije prelazan, nego se veže s ovisnom imenicom pomoću prijedloga *con* ili *contro* (rekcija), a treći je također neprelazan, no bez rekacije. Njihova dubinska struktura pokazuje, međutim, da u prvoj dubinskoj rečenici nema direktnoga objekta, u površinskoj ima (*X è padrone di Y → X padroneggia Y*), u drugoj ga nalazimo, i to samo u dubinskoj strukturi (*X fa guerra con Y → X guereggia con Y*), dok ga u trećoj nema ni u dubinskoj ni u površinskoj strukturi (*X è bianco → X biancheggia*).

Glagole stvorene sufiksom *-ificare* ilustrirat ćemo primjerima *rettificare*, *notificare* i *proliferare* (francuski *rectifier*, *notifier*). U površinskoj su strukturi prva dva glagola prelazna, dok je treći neprelazan; u dubinskoj su strukturi, naprotiv, svi glagoli prelazni: *X rende Y retto → X rettifica Y*; *X rende Y noto a Z → X notifica Y a Z*; *X ha (molta) prole → X prolifica*. Razlika je vidljiva i u tzv. aktantima:⁸ *rettificare* ima dva aktanta u obje strukture, *notificare* ima tri aktanta, dok *proliferare* ima dva aktanta u dubinskoj i samo jedan u površinskoj strukturi.

2) Pridjevi na *-evole* itd. (*-ble* itd.) izražavaju sposobnosti u aktivnom smislu (tal. *incantevole*, lat. *TERRIBILIS*) i u pasivnom (tal. *pieghevole*, lat. *CREDIBILIS*). Zanimljivo je, međutim, da je adjektivizacija normalno moguća ako tzv. radna dopuna (*complemento d'agente*), tj. dubinski subjekt, nije izražen:

È una macchina che può essere portata. ⇒ *È una macchina portatile.*

U obliku formule: *X è capace di Y ⇒ X è Y-atile.*

Ako je, naprotiv, dubinski subjekt izražen, adjektivizacija je blokirana:

È una macchina che può essere portata soltanto da persone robuste. ⇒ **È una macchina portatile soltanto da persone robuste.*

Isto se tako u francuskom može kazati *c'est une machine portative*, ali ne bi bilo prihvatljivo **c'est une machine portative seulement par des personnes fortes*. Analogno tim primjerima može se za sklopivu stolicu kazati *una sedia pieghevole*, no ne bi bilo moguće npr. **una sedia pieghevole da chiunque*. Pridjevi tog tipa imaju, dakle, na neki način općenito značenje, koje ne dopušta aktualizaciju dubinskim subjektom (dok su neke druge aktualizacije moguće, npr. *il duomo si può vedere da tutte le parti della città. ⇒ Il duomo è visibile da tutte le parti della città*).

10. Na leksičkoj razini treba prije svega razlikovati produktivne od neproduktivnih sufiksa: prvi još sudjeluju u tvorbi novih riječi, drugi više nemaju

te sposobnosti. Neproduktivne sufikse ne valja brkati s nemotiviranima, tj. sa sufiksima što ih nalazimo u riječima koje su samo s historijskoga gledišta izvedenice, dok su za današnji jezik jednostavne riječi jer se kontakt između osnove i izvedenice više ne osjeća. Takva je npr. u talijanskom riječ *faggio*, u francuskom *linge* itd.: obje su izvedene latinskim sufiksom —EUS (FAGEUS, LINEUS), no on je uslijed fonetskoga razvoja odavna nestao, pa su *faggio*, *linge* danas jednostavne riječi. Unutar motiviranih sufiksâ možemo, dakle, razlikovati produktivne, kao npr. —ismo, jer se njime neprekidno tvore brojni neologizmi, od neproduktivnih, kao npr. —tâ u *bontâ*, —tù u *gioventù* itd.: veza između *buono* i *bontâ*, *giovane* i *gioventù* jasno se osjeća, no nisu više moguće nove tvorbe pomoću tih sufiksâ.

11. Drugi je važan problem koegzistencija više sufiksâ u jednom te istom tvorbenom području; s time je onda dalje povezano i pitanje selekcije i predvidivosti pojedinih sufiksâ. U suvremenu talijanskom jeziku ništa nam, na primjer, ne kazuje da će u nominalizaciji pridjeva *avaro* služiti sufiks —izia, dok se ista nominalizacija pridjeva *bello* vrši sufiksom —ezza; u nominalizaciji pridjeva *vano* primjenjuje se sufiks —itâ (*vanità*), dok *vecchio* traži sufiks —aia (*vecchiaia*) itd. Drugim riječima, ništa se u samom sistemu ne opire tvorevinama kao **bellia* (usp. *folia*), **avarità* (usp. *purità*) itd.⁹ Pojedine osnove selektiraju, dakle, određene sufikse i u pogodnim okolnostima tako selektirani sufiksi mogu postati distinktivni, kako ćemo to pokazati u idućem paragrafu.

Takva nepredvidivost značajka je manje-više svih prirodnih jezika (za razliku, npr., od esperanta), a u historijskom je smislu zadnja etapa koegzistencije dvaju ili više mogućih sufiksâ u ranijim razdobljima romanskih jezika (kad su mladi, »tek rođeni« jezici »pokušavali«, »lansirali« različite istovrsne tvorevine, od kojih će se neke poslije »primiti« i ostati, dok će druge nestati). U današnjem francuskom jeziku možemo, npr. od pridjeva *fou*, izvesti samo imenicu *folle*, dok je starofrancuski jezik poznavao i izvedenice *folage*, *folance*, *folement*, *foleté*, *folor*.¹⁰ Analogni primjeri mogu se bez teškoća naći u talijanskom i u drugim jezicima.

12. Kako smo maločas rekli, selekcija u današnjem jeziku najčešće nije ničim signalizirana i nema vidljiva razloga; no ako bismo poznavali sva selekcijska ograničenja, mogli bismo predvidjeti sufiks, pa nam on ne bi pružao nikakve informacije o osnovi. Drukčija je stvar kad se radi o različitim, ali homofonim osnovama, kao npr. u slučaju pridjeva *giusto*. Taj pridjev ima dva temeljna značenja (1° 'pravedan'; 2° 'pravilan, točan') i sufiks kojim se provodi nominalizacija odražava tu razliku, točnije selekcija ovisi o njoj: u prvom značenju imenica je *giustizia* (sufiks —izia), u drugom je *giustezza* (sufiks —ezza). Za današnji talijanski jezik bilo bi neprihvatljivo nominalizirati pridjev *giusto* u prvom značenju ('giusto₁') sufiksom —ezza, isto kao u drugom zna-

⁹ Pod tim izrazom (franc. *actant*) razumijevaju se sintaktičke funkcije okupljene u rečenici oko glagola i ovisne o njemu, u smislu sintaktičke teorije L. Tesnièrea, kome je glagol centar rečenice; usp. definiciju u *Dictionnaire de la linguistique* G. Mounina (Pariz, 1974, s.v.): »terme employé par L. Tesnière pour désigner l'être ou l'objet qui participe d'une manière active ou passive au procès exprimé par le verbe. Termin *actant* preuzeli su poslije B. Pottier i drugi suvremeni sintaktičari.

¹⁰ Neke dublete zaista i postoje, npr. *rigidità* i *rigidezza*, *purità* i *purezza* itd. U nekim slučajevima postoji semantička specijalizacija (*franchigia* — *franchezza*), u drugima se sistem opire nekoj tvorevini, jer je »mjesto već popunjeno« (npr. od *avaro* ne bi bilo moguće **avaria*, jer već postoji imenica *avaria* 'havarija' itd.).

¹¹ Usp. A. J. Greimas, *Dictionnaire de l'ancien français*, Pariz, 1968, ss.vv.

čenju (giusto?) sufiksom —*izia*. Dok se ovdje radi o jednoj te istoj riječi s dvjema različitim značenjima (polisemija), u drugim slučajevima nalazimo dvije homofone, a različite riječi (homonimija),¹¹ no problem koji nas ovdje zanima, dakako, ostaje. Evo primjera. U Italiji postoji s jedne strane grad *Ascoli*, a s druge poznati talijanski lingvist istoga prezimena (G. I. *Ascoli*), no sufiks kojim izvodimo pridjev (adjektivizacija) različit je: od *Ascoli* kao imena grada izvodimo *ascolano*, dok od prezimena *Ascoli* tvorimo *ascoliano* (prvi pridjev znači stanovnika ili uopće ono što pripada gradu Ascoliju, drugi označava sljedbenika ili učenika G. I. Ascolija). Isto tako, od imenice *monte* izvodimo pridjev *montano*, dok od prezimena *Monti* tvorimo *montiano* (za oznaku pripadnosti pjesniku V. Montiju). I u takvim primjerima pojedine osnove selektiraju određene sufikse, no ovdje ne možemo reći da nam sufiks ne daje nikakve informacije o osnovi: naprotiv, s a m o nam sufiks kazuje o kojoj se od dvije homofone osnove radi, pa u tom smislu ima jasnu distinktivnu funkciju.

13. Evo nas napokon na semantičkoj razini. I ovdje je polje vrlo široko i problema mnogo, pa ćemo se ograničiti na ilustraciju semantičke motivacije¹² i na pitanje selekcije sufiksâ (a katkad i tvorbenih postupaka uopće) u vezi sa značenjem osnove.

1) Semantička motivacija, tj. semantički kontakt osnove i izvedenice, kriterij je za ispravnu interpretaciju i razlučivanje tvorevina koje su inače na prvi pogled jednake: npr. imenica *partenza* prema glagolu *partire* odnosi se naizgled jednako kao *sentenza* prema *sentire* itd. Semantička nam motivacija, međutim, odmah kazuje da je *partenza* jasno motivirano kao izvedenica od *partire* i s tim glagolom u vezi, dok *sentenza* n i k a k o n i j e u istom odnosu prema *sentire*, nema s njime nikakve semantičke veze, ne sadrži, dakle ni sufiks —*enza* i za današnji je jezik jednostavna riječ. O tome se možemo osvjedočiti i pomoću ispitivanja transformacija (nominalizacija), jer, dok je npr. moguća nominalizacija:

È stato annunciato che parte il treno per Milano. ⇒ *È stata annunciata la partenza del treno per Milano.*

ista takva nominalizacija ne bi nikako bila prihvatljiva u ovom drugom slučaju:

È utile sentire anche il parere degli altri. ⇒ **È utile anche la sentenza del parere degli altri.*

Posve u skladu s tim, riječ *senteza* služi kao osnova izvođenja za cijelu jednu malu jezičnu obitelj (*sentenziale, sentenziare, sentenzioso* i dr.), dok ništa slično ne možemo tvoriti od imenice *partenza*. Usp. za to par *avarizia* — *dovizia*, § 5.

¹¹ U poznato i mnogo diskutirano pitanje razgraničenja polisemije i homonimije ne možemo ovdje ulaziti, to više što je njegovo konačno rješenje još uvijek veliki desideratum suvremene semantike.

¹² O morfološkoj motivaciji, tj. motivaciji tvorbeni obrasca i njegovoj produktivnosti, ne možemo ovdje potanje raspravljati. Obje su motivacije nezavisne, pa mogu postojati obje, samo jedna od dvije ili nijedna, pri čemu je za status žive i motivirane tvorevine važnija semantička nego morfološka motivacija. V. o tom pitanju naš rad »Sulla motivazione nella formazione delle parole«, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia* 23 (1967), str. 87—102, a također i *Il lessico*, nav., passim, pos. § 1486.

Sa stanovišta današnjeg jezika *partenza* je, dakle, punovrijedan primjer za sufiks —enza dok senteza, naprotiv, nije (odnosno može biti primjer samo s historijskoga gledišta).¹³

2) Ovisnost selekcije pojedinoga sufiksa o značenju osnove pokazat ćemo na primjeru glagola *tendere*. On ima dva značenja: 1° 'napeti, pružiti', 2° 'težiti (prema čemu)'. Deverbalna apstraktna imenica, koja — donekle, ne potpuno — odgovara prvom značenju, tvori se sufiksom —sione (*tendere* → *tensione: tendere una corda* → *la tensione di una corda*), dok u drugom značenju isti glagol selektira sufiks —enza (*tendere* → *tendenza: tendere verso la sinistra* → *la tendenza verso la sinistra*). Ne bi bilo pravilno ni prihvatljivo izvršiti nominalizaciju u prvom značenju sufiksom —enza (**la tendenza di una corda*), isto tako kao i u drugom pomoću sufiksa —sione (**la tensione verso la sinistra*).¹⁴

3) Dok smo u slučaju glagola *tendere* imali primjer polisemije, fonemski slijed /inčidere/ primjer je za homonimiju, jer ne postoji jedan glagol *incidere* nego dva: *incidere*₁ 'urezati, ugravirati; snimiti (zvuk)', *incidere*₂ 'zahvaćati, utjecati'. U skladu sa svojim značenjem prvi glagol dolazi od lat. INCIDERE < IN + CAEDERE 'rezati, sjeći', drugi od INCIDERE < IN + CADERE 'pasti'. Razlika u značenju između *incidere*₁ i *incidere*₂ u načelu nije ni drugačija ni veća nego ona između 'tenderer' i 'tenderer', pa nam samo historijska gramatika može reći da je taj posljednji par primjer za polisemiju, a onaj prvi za homonimiju. Za nas je, međutim, ovdje važno da *incidere*₁ tvori kao deverbalnu apstraktnu imenicu *incisione*, dok *incidere*₂ tvori pridjev *incidente* i imenicu *incidenza*. Ni u tom paru zamjena sufiksâ nije moguća: ne bi bilo prihvatljivo *incisione* u značenju *incidenza* i obratno.

4) Nagovijestili smo također da u nekim slučajevima o značenju ovisi i sam tvorbeni postupak. Jedan od čestih načina nominalizacija glagola u suvremenom talijanskom jeziku jest tvorba imenice koja je formalno (i historijski) jednaka ženskom rodu jednine prošloga participa (*passeggiare* → *passeggiata*, *salire* → *salita*, *battere* → *battuta*, *correre* → *corsa*, *mettere* → *messa* itd.). Od glagola *stringere* takva imenica glasi *stretta*, no ona je moguća samo u konkretnom značenju glagola. Usporedimo:

stringere calorosamente la mano ⇒ *una stretta di mano calorosa*

i

stringere i rapporti di amicizia ⇒ **una stretta di rapporti di amicizia con il governo di NN*

Detaljniji studij otkrio bi sigurno i slučajeve restrikcije u obratnom smislu, kao i druga ograničenja u tvorbenim postupcima izazvana semantičkim sadržajem osnove.

¹³ Ne treba ni govoriti o riječima kao *demenza*, *presenza* itd., koje uopće nemaju uza se nikakva glagola, nego su izvedene od pridjeva *demente*, *presente* itd., pa ulaze u istu grupu kao *forte* → *forza* i ne mogu biti primjeri za sufiks —enza. To nas dovodi do pitanja koja smo diskutirali u §§ 5—8.

¹⁴ Dodajmo da pravi, »čisti« apstrakt nije ni jedna ni druga imenica nego supstantivirani infinitiv (*il tendere*), mogućnost koja u talijanskom postoji, stvarno ili virtualno, za svaki glagol. — Nije naodmet spomenuti da se analogna selekcija opaža katkad i u morfosintaktičkom sistemu: glagol *succedere* ima, npr., dva temeljna značenja (1° 'naslijediti', 2° 'dogoditi se') u skladu s kojima se opaža i selekcija tvorbe participa prošloga (u prvom značenju pretežno *succeduto*, u drugom *successo*).

14. Ovaj kratak pregled nije nipošto iscrpio problematiku tvorbe riječi (niti mu je to bio cilj); štoviše, nije ni dotakao sve probleme. Izvan njegova domašaja ostali su, na primjer, cijela stilistička dimenzija, performativna strana, statistički studij produktivnosti pojedinih sufiksâ i drugih tvorbenih postupaka, a da ne govorimo o dijakronijskom pristupu. Izabrane probleme ilustrirali smo na nekoliko pogodnih primjera, birajući pritom svjesno one primjere koji su jasni i ilustrativni, a ostavljajući po strani nejasne, granične i slične slučajeve, koji, dakako, čine zanimljivo područje ispitivanja za sebe. Nadamo se da smo ipak uspjeli pokazati ono što smo na početku nabacili: važnost i složenost tvorbe riječi, koja zaslužuje da stane uz bok ostalim razinama lingvističkoga proučavanje ne samo u teoriji nego i u praksi pa, prema tome, i u primjeni na području glotodidaktike.

Miho Skljarov

REČENICA KAO KOMUNIKATIVNA I FUNKCIONALNA JEDINICA

Budući da je jezik sredstvo pomoću kojeg se ljudi sporazumijevaju i budući da se jezikom prenosi neka informacija, te ono što se izriče uvijek ima neko određeno značenje, mi smo i u prethodnim člancima, a isto tako i u ovom, sav opis jezika bazirali na jezičnim jedinicama koje imaju određeno značenje i jezičnu funkciju — funkcionalnim jedinicama. Dosad smo govorili o funkcionalnim jedinicama na nivou riječi i sveze. U ovom ćemo članku dati pregled minimalnih funkcionalnih jedinica na nivou rečenice. Opis je postavljen tako da prvenstveno posluži nastavnicima stranih jezika u njihovu svakodnevnom praktičnom radu. Dan je pregled rečenica u našem jeziku, dok će upotreba tih rečenica u različitim govornim situacijama biti tema drugog članka. Riječi i sveze nazvali smo leksičkim jedinicama, tj. jezičnim jedinicama koje imenuju predmete, radnju, svojstva, količinu itd. Rečenilca je najmanji dio govora kojim se prenosi neka obavijest. Njome se izražavaju misli i osjećanja, njom se nešto saopćava ili pita o predmetima, radnjama, svojstvima, utiscima, osjećajima itd. koji se imenuju riječima i svezama.

Rečenica nastaje aktualizacijom jezičnog materijala kojim se imenuje predmeti, radnje, svojstva itd. Kao aktualizatori služe formalni jezični elementi — predikativnost i intonacija.

Predikativnost neutralni jezični materijal koji nema vremenskih dimenzija aktualizira tako da svaki predmet stavlja u određeno stanje koje je vremenski određeno ili naziva samo stanje, također vremenski određeno.

Gvozdev kaže: Predikativnost je »neophodna i specifična oznaka rečenice; ona pokazuje što se tvrdi ili odriče u rečenici, ona ustanovljuje kako se ono što se saopćuje odnosi prema stvarnosti«. ¹ Galkina-Fedoruk smatra da je pre-

¹ Simeon R. Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva II, str. 142.